PDF-XChange Viewer
Click to buy NOW!
www.docu-track.com

PDF-XChange Viewer
Click to buy NOW!
www.docu-track.com

PİRİ REİS'İN ANLATISINA GÖRE

EGE ADALARI

Emel Soyer KOLÇAK*

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

Piri Reis, Ege adalarını sadece coğrafi konumlarını ve coğrafi özelliklerini yazmakla yetinmez; adeta bir rehber gibi adanın tarihi, hikayesi, üzerinde geçmişte yer almış ya da halen bulunan mimarı yapılar ve nüfusu hakkında bilgiler verir. Eserini öylesine nizami kaleme almıştır ki kendinizi onun gemisinde yolculuğa çıkmış hissedersiniz. Biz de bu yazımızda Piri Reis'in gözünden 16. yüzyılda Ege adalarının durumunu aktarmaya çalışacağız.

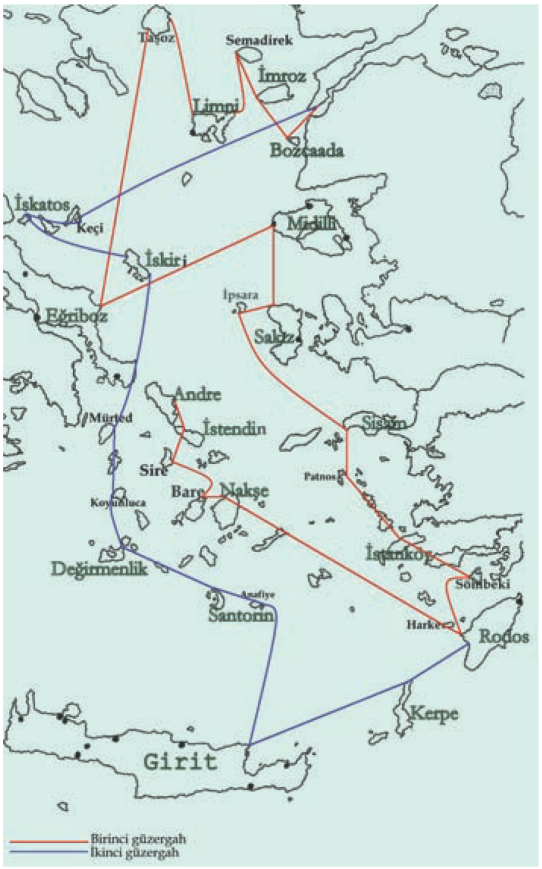
Velî denilen bu evrâk-ı perişân
Sebeb ne oldu cem' olmağa ey cân
Denizde düşmüş iken ızdırâba
Nazar kılardım dâim kitaba
Kitabımda ne yazdım nicedir yol
Bu fennin gevherinden gösterem yol

Osmanlı döneminde Akdeniz tanımlaması kullanılmakla beraber daha çok, Arapça deniz anlamına gelen bahr ve beyaz anlamına gelen sefid kelimelerinin birleşimi yani "Bahr-ı Sefîd" adı tercih edilmişti. Yine o dönemde Ege Denizi ayrı bir coğrafi bölge değildi. Şimdiki Akdeniz ve Ege Denizi tümüyle Akdeniz olarak adlandırılmıştı. Bununla birlikte içerisinde irili ufaklı pek çok adanın bulunmasından dolayı, bazen bu bölge için "Adalar Denizi" tabiri de kullanılmıştır. Arapçada "ada" anlamına gelen "cezire"nin çoğulu olan cezair kelimesinin bileşiminden oluşan "Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd" ise yine belgelerde sıkça rastlanan bir tamlamadır.

* Akademisyen

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

Resim 1 - Piri Reis'in Ege Denizindeki güzergahı

Resim 2 – Sakız adası

Cezayir-i Bahr-i Sefid, Karadeniz gibi, tüm kıyıları Osmanlı hakimiyetinde olan bir denizdi. Bunun yanında söz konusu denizde irili-ufaklı pek çok ada yani yaşam alanı bulunmaktaydı. İşte Piri Reis, denizcilere rehber niteliğinde hazırladığı Kitab-ı Bahriye adlı eserinde Cezayir-i Bahr-i Sefid'i bu özelliği ile bir bütün halinde kaleme almıştır. Piri Reis, haritalar ve denizciliğe dair bilgiler verdikten sonra belirli bir güzergâhı takip ederek, eserinde yer vereceği mahallerin anlatısına başlar. Anlatının ilk durağı olan ve Çanakkale boğazında yer alan Sultaniye ve Kilidbahir kalelerini/Boğaz hisarlarını müteakiben izahını yaptığı Ege adalarının belli başlıları sırasıyla şu şekildedir:

Bozcaada, İmroz/Gökçeada, Semadirek, Limni, Taşoz, Midilli, Koyun adaları, Sakız, İpsara, Sisam, İstanköy, Patnos, Sömbeki, Rodos, Nakşe, Bare, Andre, Kerpe, Santorin ve Değirmenlik. (Resim 1)

Piri Reis, söz konusu adaların sadece coğrafi konumlarını ve coğrafi özelliklerini yazmakla yetinmez; adeta bir rehber gibi adanın tarihi, hikayesi, üzerinde geçmişte yer almış ya da halen bulunan mimarı yapılar ve nüfusu hakkında bilgiler verir. Eserini öylesine nizami kaleme almıştır ki kendinizi onun gemisinde yolculuğa çıkmış hissedersiniz. Biz de bu yazımızda Piri Reis'in gözünden 16. yüzyılda Ege adalarının durumunu aktarmaya çalışacağız.

Adaları belirli bir güzergahı takip ederek anlatan Piri Reis, belli bir noktasından betimlemeye başladığı bir adanın etrafında tam daire çizerek; gemi demirlenebilecek koylarına, dikkat edilmesi gereken tehlikeli sığlıklarına, yerleşim yerlerine ve su kaynaklarına işaret eder. Üstelik bu işaretlemeyi anlatıyla sınırlamaz, eşsiz güzellikteki çizimleriyle de zenginleştirir. (Resim 2)

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com
PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

2 numaralı resimde görüldüğü üzere Sakız adasının Kuzey tarafı büyük gemilerin demirlenmesine uygundur. Yine Güney'de yer alan Kondiye ve Mondros körfezleri de gemi yatağıdır. Piri Reis Mondros körfezinin 100 parça gemi alacak büyüklükte olduğunu ve adaya gelen gemilerin burayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Öte yandan adanın sağ tarafında yoğun noktalarla işaret ettiği bölgenin sığlık olduğu, dolayısıyla pek çok geminin bunu fark etmeyerek battığı açıklamasını yapar. Kırmızı renkle verdiği adanın etrafında yer alan kayalıklar ise yine dikkat edilmesi gereken yerlerdir. Bu örnekten anlayacağımız üzere Piri Reis kaleme aldığı bu eserle, gemisiyle yolculuk eden kaptanları o dönemin şartlarında mükemmel bir şekilde yönlendirmektedir. Burada aktardığımız tanımlamaları tüm adalar için yapan Piri Reis, Sakız adasını anlatırken "…Sakız kalesinin önünden gidip yıldız tarafından karayel ve günbatısı ve lodos ve kıble ve gündoğusu ve poyraz tarafından dolaşıp makâm-be-makâm her yerleri beyân edip geri mezkûr kaleye geldik…" diyerek anlatısını tanımlamaktadır.

Piri Reis, Ege adalarının uzaktan tanınmasını sağlayacak karakteristik özelliklerini betimleyerek kaptanların rotalarını belirlemesine de yardımcı olmaktadır. Sakız, Kuzey'inde bulunan tepesi çadır biçimindeki, Sisam ise Batı tarafında kuleyi andıran yüksek dağ sayesinde çok uzak mesafelerden görülebilen adalardır. Santorin, üstü düz, alçak bir dağ gibi görünür. Rodos adasını ise şu şekilde betimlemektedir: Kıble rüzgârının estiği sonbahar günlerinde İskenderiye'den gelirken, lodos tarafı yüksek, poyraz tarafı alçak tepeler halinde gözükür. Ancak yaz aylarında meltem rüzgârları estiğinden rotayı değiştirmek gerekmektedir. Yine adada Kavkine burnu üzerinde yer alan burç, adanın uzaktan fark edilmesini sağlayan nişanıdır. Gözcülerin bu burç üzerinde bulunduğu ayrıca belirtilmiştir. Etrafı kollayan gözcülerin bulunduğu bir diğer alan; İmroz karşısındaki Eceovası sahilinden Çanakkale Boğazına gelinceye kadar olan yerdir. Piri Reis'e göre, İmroz adasının imar edilme sebebi Eceova'daki bekçilere haber verilmesidir. Keza adadaki bekçiler denizde kaç gemi görürlerse gündüz duman ve gece ateş ile işaret verirlermiş. Eceova'daki bekçiler bu işareti alır almaz Rumeli tarafına işaret verirler, böylece haber bir saatte İstanbul'a varırmış.

Kitab-ı Bahriye'de adalara yanaşacak gemilerin yatacakları uygun yerler de ele alınmıştır. İstanbul'dan Sisam'a gelen donanma gemilerinin ada üzerinde bulunan mer-mer sütunlar önünde demirlediği, keza burasının 300 gemiyi alacak büyüklükte olduğu belirtilmiştir. Eski zamanlarda Küçük Sicilya denilen Venedik'e bağlı Nakşe adası ise demirlemeye uygun olmadığından; burada zaman geçirecek gemilerin, limanları daha müsait olan 6 mil uzaklıktaki Bare'de yattığı verilen diğer bir bilgidir. Denizlerde seyir eden gemilerin kıyılara yanaşmalarının en büyük sebeplerinden biri suya ihtiyaç duymaları olduğundan, Piri Reis Kitab-ı Bahriye'sinde su kaynaklarını bir bir anlatmıştır. Örneğin Taşoz, gemilerin su ihtiyacını giderebilecekleri bir adadır. Özellikle Kuzey tarafında suyu bol büyük bir pınar ve çay vardır. Yine Çınarlıdere ve Karasu'nun sulanma mevkileri olduğu, Karasu'nun yakınında Kavala adındaki bent yakınında ayrıca Sultan Selim zamanında bir kale yaptırıldığını yazmaktadır. Midilli'de Larisa isimli dağın yamacındaki kayalar su kaynağıdır ve yakınında ılıca vardır. Foça açıklarında yer alan Kösten adasının su kaynağı ise Ceneviz yapısı bir sarnıçtır. Piri Reis bu sarnıç için, İstanbul'daki Binbirdirek gibi mermer direkler üzerine kurulduğu benzetmesini yapmaktadır. İpsara adasında gemilerin demirleme yeri Güney tarafı olup, burada da su ihtiyacını giderecek sarnıçlar bulunduğuna işaret eder.

Resim 3 – Limni adası

Piri Reis, adaların etimolojisi hakkında da bilgiler vermektedir. Örneğin Andre adasının adı eski krallarından Kalu Mako'nun (?) yerine geçen oğlu Andirye'den gelmektedir. Semadirek adasının orijinal adı Sante Mandiraki'dir. Ses benzerliği dışında doğrudan Türkler tarafından verilmiş isimleri de belirtir. Örneğin Nakşe adası yakınındaki Tenuse adasına Hacılar denmektedir. Bunun sebebi ise bu ada civarında Ceneviz korsanları tarafından bazı Müslüman hacıların katledilmiş olmasıdır. Yine adaların belirleyici özellikleri, yeni adlandırmaya vesile olmuştur: İpsara adası, adını

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com
PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

eskiden üzerinde yaşayan balıkçılardan almıştır. Santorin adası, "santorin" denilen ve suya batmayan bir taş türünü bolca barındırır. Değirmenlik adasının ismi ise adada bolca bulunan değirmen taşından gelmektedir.

Adalarda bulunan hayvanlar eserde ele alınan diğer bir konudur. Buna göre ıssız olan İpsara adasında pek çok eşek yaşamaktadır. Foça açıklarında yer alan Kösten adasında karaca ve geyik bulunur. Koyunluca adası taşlık olup tarım yapılamadığından, halkı keçi besleyerek geçinirler. Dağlık olmakla birlikte akarsuları bol olan Sisam adası ise bir av bölgesidir. Geyikler 50-60 başlık sürüler halinde gezerler. Anadolu ve İstanköy adası halkı, yılın iki ayını geyikleri avlamak üzere burada geçirir. Avlanan geyiklerin etlerinden pastırma yaparak satarlar. Hayvanların yanında bitkisel ürünler de ada halkının ve civardan gelenlerin geçimlerini sağlamada önemlidir. Limni adasının (Resim 3) Güney'inde yer alan Bozbaba/Boz papas isimli ıssız adadaki tüm ağaçlar palamuttur. Buraya gelen gemiler palamut toplayarak satmaya götürürler. Sisam adasında yer alan ağaçlar ise ayrı bir önem taşır. Piri Reis'in anlatısına göre bu ağaçlar o kadar uzun boyludurlar ki barçalara tek parça halinde direk olur. Rodos barça ve kadırgaları adanın Kuzey tarafında bulunan Ahırlı limanına demirleyerek günlerce kalırlar. Burada direklik, serenlik, top kundağı ve buna benzer mühimmat için ağaç kesilerek gemilere yüklenip götürülür. İhtiyaç fazlası artan kereste ise civar semtlere satılır. Yine Sisam adasında kamış, Bare adasında mermer, Değirmenlik adasında halkın sabun yerine kullandığı bir nevi kil olan toprak çeşidi bolca bulunmaktadır. Sakız adası ise dağlık ve taşlık olmasına rağmen sakız ağaçları ile kaplıdır.

Piri Reis güzergâhı doğrultusunda adaların yakınında bulunan kıyılar hakkında da bilgiler vererek bazı hikâyeler anlatmaktadır. Bunu "…ammâ tertîb için Anadolu kenârlarında bazı limanları beyân edelim ba'dehû cezâire girelim…" cümlesiyle izah eder. Örneğin Midilli karşısında Anadolu yakasında yer alan Emek Yemez Baba burnunun, ismini bir veliden aldığını ve bu veliye hürmeten o civardan geçen gemilerin denize peksimet attığını anlatır. Pek çok manastırın bulunduğu Aynaroz'da yaşayan keşişlerle ilgili olarak, Türk korsanlarına Hıristiyan korsanların ve Hıristiyan korsanlara da Türk gemilerinin nerede olduklarını söylemediklerini ve zarar görmekten çekindikleri için yiyecek verdiklerini nakletmektedir. Düşman gemilerinin İskiri adasına gelip bilgi ve kılavuz alarak 18-20 mil uzaktaki Rumeli sahillerini vurdukları ve Rumeli sahiline 5 mil mesafedeki İşkatos adasındaki kalede yatarak Türk gemilerine zarar verdikleri bir diğer rivayettir. Eğriboz hakkında ise eskiden Rumeli'ye bitişik olduğunu, ancak balık avlayabilmek ve kaleyi emniyete alabilmek için bir bölümünü kazarak burayı karadan ayırdıklarını belirtmektedir. (Resim 4)

Tüm hayatını denizlerde geçiren Piri Reis, eserinde kendi başından geçen olaylara da zaman zaman yer vermiştir. Aynaroz'da bulunan, ancak bir geminin sığabileceği küçük limanda bir kaza atlatmıştır. Buna göre söz konusu limancık poyraza açık olduğundan oldukça tehlikelidir. Burada bir kayıkla yatarken poyrazın estiğini ve kayığın sağa sola savrulmaya başladığını, sonrasında yakındaki manastırdan keşişlerin yardımına koştuğunu anlatmaktadır. Yine Sömbeki adasına 1 mil uzaktaki iki adacık civarında yıldız fırtınasına tutulduğunu belirten Piri Reis, bu fırtınadan ancak 35 adet olan kadırga ve mavnaları birbirine bağlayarak kurtulduğunu dile getirmektedir.

Son olarak Piri Reis "… ada arası demekle ma'rûf olan ve kefere tâifesi Arsu Paluga demekle meşhûr olan cezâiri tertîb üzere münasib olanı beyân eyledik. Ammâ bu mahalde lâzım olan budur kim, Rumili kenârların ve Efrenç kenârların beyân ederiz. Tâ Sebte boğazına varınca. Andan sonra Mağrib kenârların beyân edelim. Tâ kim dolaşıp İskenderiye'den ve Şam karasından Anadolu kenârınca tekrar Rodos adasına gelip andan Kerpe ve Girid adasını ve Anafiye ve Değirmenlik ve Mürted ve İskiri ve İşkatos ve Çamlıcalardan dolaşıp Boğaz hisarlarına gelelim. Tâ kim tertîb bozulmaya. Zira ibtida Boğaz hisarlarından oldu. Geri ol kalelerde tamam olsun…cümleleriyle eserini nasıl bir planda ele aldığını gözler önüne sermektedir.

PDF-XChange Viewer
Click to buy NOW!
www.docu-track.com

Resim 4 – Eğriboz adası

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com
PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

